

Adventní zastavení

Nejspíš se mnou budete souhlasit, že čím jsme starší, tím rychleji dny plynou. Nejmarkantnější to obvykle pocítujeme koncem roku, kdy čas přímo letí. Je to poněkud paradoxní, protože období čtyř neděl před vánočními svátky, nazývané advent, je podle křesťanské tradice časem zklidnění, půstu, duchovního rozjímání a příprav na oslavu narození Krista. Pojmenování adventních nedělí výrazy železná, bronzová, stříbrná a zlatá nemá s církevním rokem žádnou spojitost, jde o komerční reklamní názvy, které mají do otevřených obchodů přilákat více kupujících.

Slovo advent (které na rozdíl od Vánoc píšeme s malým počátečním písmenem) je odvozeno z latinského *adventus* neboli příchod. Ve staré češtině se toto označení začalo užívat od 14. století vedle domácího *příštie/příščie* Páně. Adventní čas je spojen s různými zvyky a tradicemi. Některé z nich dodržují i lidé, kteří se ke křesťanské víře nehlásí. A protože jsme na stránkách přírodovědného časopisu, začneme s těmi, které mají spojitost s rostlinnou říší.

Tradiční vánoční rostlinou přinášející do domovů štěstí, požehnání a plodnost, jíž je připisována zázračná moc už od dob Keltů, je jmelí (*Viscum*). Bývalo považováno za dar nebes, protože roste v korunách stromů. Staročešky se mu říkalo jmelé (případně jmelá, jmelo), nářečně melí, mejlí, omelí, jemelí, hmelí, imelo. Etymologické slovníky předpokládají, že výraz *jemel* je má indoevropský slovesný základ s významem „brát, chytat“, což může hypoteticky souviset s tím, že z bobulí a kůry jmelí se dělal lep na ptáky. Nelze však vyloučit, že jde jen o tzv. lidovou etymologii, tedy o nesprávný odhad původu. Snítka jmelí má být zavěšena na dveřích a políbení pod ní na Štědrý den zajistí lásku až do příštích Vánoc.

Rozšířený je i zvyk mít doma tzv. barboroky. Jde o větvičky třešní či višní (někdy také jiných ovocných stromů, případně keřů), které se mají nařezat přesně na svátek sv. Barbory, 4. prosince. Pokud barboroky ve váze do Štědrého dne rozkvetou, přinesou do domu štěstí, a když v něm bydlí svobodná dívka, pak se do roka provdá. Osobní jméno Barbora je řeckého původu a značilo původně cizinku. Stejný slovní základ jako toto dnes oblíbené ženské jméno má i výraz *barbar*. Latinské *barbarus*, které znamenalo cizinec, souvisí s řeckým *bárbaros* – mluvící nesrozumitelně, blábolící, brepta. V dnešní době se slovo uplatňuje v posunutém významu jako označení pro nevzdělaného, hrubého nebo surového člověka.

Nověji do našich předvánočních domovů pronikla rostlina s výraznými zelenými listy a červenými listeny, díky nimž je spojována s vánoční výzdobou. Nejčastěji se jí říká vánoční hvězda, její skutečné jméno je pryšec nádherný (*Euphorbia pulcherrima*). Slovo pryšec je etymologicky průhledné, souvisí se slovesem přištit.



1 Úvod adventních zpěvů ke cti Panny Marie – rorátů – s iluminovanou iniciálou R. Literátské bratrstvo Velvary, Rorátník, kolem r. 1590 až 1720. Rorátníky jsou specializované zpěvníky skladeb určených k rorátním zbožnostem. Ze sbírek Státního okresního archivu Kladno

Zajímavější je původ přívlastku nádherný. Podstatné jméno nádhera, ve staré češtině nádhernost, je tzv. polokalk ze středohornoněmeckého *über-here* s významem zpupnost, pýcha. První část byla přeložena, druhá přejata. Zatímco dnes chápeme slovo nádhera obvykle ve smyslu neobvyčejná krása, mělo dříve především význam přepychové, okázalé zařízení, ustrojení; přepych, okázalost. Příruční slovník jazyka českého ilustruje tento význam citací z Jana Nerudy: „Měli jsme nesmírnou nádhery kolem sebe, samý křišťál a zlato a aksamit, ale nic mne to netěšilo.“

Nejménějším symbolem adventu je v současnosti adventní věnec (zde je etymologie rovněž zřejmá – věnec je to, co je uvito) se čtyřmi svíčkami, které se postupně zapalují každou neděli až do Vánoc a slouží jako symbolický odpočet před Štědrým dnem. Zvyk zapalovat svíce na věnci nepatří k dávným obyčejům, ale dostal se k nám až ve 20. století z Německa. Ještě mladší je šíření a obliba betlémského světla. Plamínek odebraný z ohně, který hoří v jeskyni pod bazilikou Narození Páně v Betlémě, představuje symbol míru, lásky, naděje a přátelství. Rozvoz světla zajišťují od r. 1986 skauti z celého světa, u nás pravidelně od r. 1990.

Pro věřící jsou důležitým znakem adventu prastaré adventní zpěvy ke cti Panny Marie zvané roráty. Název je odvozený od prvních slov písně *Rōrāte, coeli dēsuper,*

tedy Rosu dejte, nebesa (shůry; obr. 1). Rorátní mše probíhají v brzkých ranních hodinách, zpravidla před rozedněním, a mnohde se konají jen za svitu svíců.

Adventní čas naplňují rozličné činnosti. Chodíte-li do práce, a máte-li navíc děti školního věku, nepochybně vás čekají tradiční předvánoční společenské akce, kterým se nejčastěji říká vánoční besídka, večírek, dýchánek nebo párty. Společným znakem všech českých označení je to, že jde o derminutiva čili zdobněliny, které se lexikalizovaly a získaly nový význam, proto je dnes už jako zdobněliny nevnímáme.

Večírek je ve výkladových slovnících češtiny charakterizován jako menší večerní slavnost, zábava; dýchánek je neformální setkání, důvěrné posezení s družným hovorem, pobesedování. Besídka může znamenat jak přátelský, družný hovor, schůzku, posezení s rozhovorem, tak i druh společenské zábavy s programem poučným i zábavným (pro úplnost bychom neměli opomenout ani význam „altánek, loubí, zahradní domek“ – ostatně takové venkovní přístřešky jsou k besedování jako stvořené). Původ praslovanského výrazu *besěda* podle etymologických slovníků není zcela jasný, ale nejpravděpodobněji souvisí s kořenem *sed-* (sedět) a předponou *bez-*, a to v jejím původním příslovečném významu *vně, venku*, šlo by tedy o význam posezení venku, před domem s přátelským klidným pohovorem. Nelze však vyloučit ani interpretaci (rozhovor) *bez sezení*.

Na slově *besídka* můžeme sledovat i další posun. Zatímco ve starších slovnících nenajdeme žádné věkové omezení, Slovník spisovné češtiny (1995) uvádí definici „zábavný pořad dětí, pro děti“ a nejnovější elektronický Akademický slovník současné češtiny (<https://slovníkcestiny.cz/heslo/besídka/0/2505>) ji definuje jako společenské setkání s programem, zpravidla s vystoupením dětí a určená dětem. Potvrzují to i výskyty užítí – na vánoční besídku nejčastěji zvou mateřské a základní školy, někdy školy střední. Akci obdobného zaměření pořádané dospělými pro dospělé se obvykle říká (firemní) večírek, přestože může probíhat už odpoledne. To však neznamená, že bychom se měli slovu *besídka* vyhýbat – na mnohých pracovištích (a to nejenom v divadle Sklep) je toto tradiční označení stále živé.

Nejnovejší pojmenování *party/párty* (obě možnosti lze užít) převzala čeština až ve 20. století prostřednictvím angličtiny (*party*) z francouzského *partie* (zábava, výlet). Anglické *party* znamená večírek či malou slavnost, ale také politickou stranu (připomeňme označení *partaj* v obecné češtině). Slova *party* a *partaj* patří do velké skupiny vzájemně příbuzných slov pocházejících z latinského *pars* (část). V češtině je obvyklé psát krátké a jen ve spojení *garden party*, pro společenský večírek se v souladu s výslovností postupně prosadila spíše varianta *párty*.

Milí čtenáři, ať už jste vyznavači tradic, či nikoli, užijte si adventní čas a konec roku co nejpříjemněji.

Použitou literaturu a internetové zdroje uvádíme na webové stránce *Živý*.